

KOMPLEXNÍ PREZENTAČNÍ VRSTVA PORTÁLOVÝCH ŘEŠENÍ NA BÁZI TECHNOLOGIE PORTLETŮ A SPECIALIZOVANÝ NÁVRHOVÝ VZOR PRO JEJÍ IMPLEMENTACI

Ivo Martiník

Ekonomická fakulta VŠB-TU Ostrava, Sokolská třída 33, 701 21 Ostrava 1, ČR,
ivo.martinik@vsb.cz

ABSTRAKT:

Príspevek se zabývá implementačními aspekty specializovaného návrhového vzoru Brick-Box Model-View-Controller a jeho použitím při realizaci prezentační vrstvy portálových řešení na bázi technologie Java portletů. Uvedený návrhový vzor byl prakticky využit při realizaci portálového řešení EkF VŠB-TUO s cílem sjednocení návrhu a implementace prezentační vrstvy v prostředí tenkého a tlustého klienta.

KLÍČOVÁ SLOVA:

Portál, portlet, Model-View-Controller, prezentační vrstva, tenký klient, fragment

1. ÚVOD

Java EE technologie (viz. [4]) se stále více uplatňují i v oblasti realizace komplexních portálových řešení. Portál lze v této souvislosti chápat jako soubor komponent a technologií, které umožňují zejména:

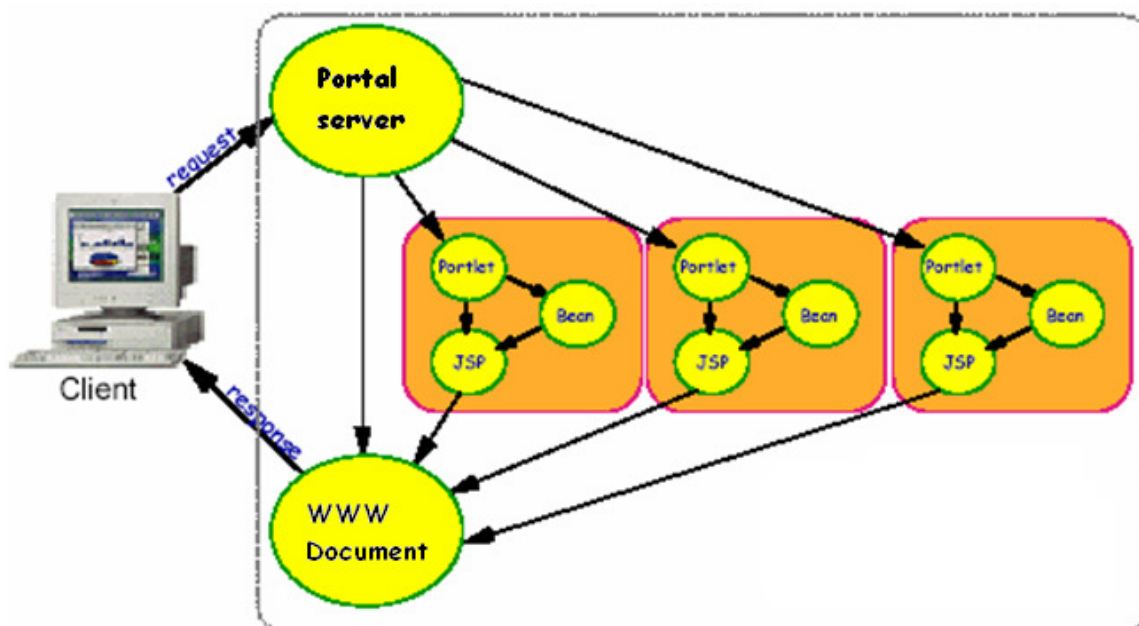
- Presentaci statických i dynamických informací prostřednictvím WWW rozhraní s využitím technologie portletů (viz. [1], [2])
- Personalizovaný přístup uživatelů k informacím
- Integraci aplikací
- Autentizaci a autorizaci včetně delegování administrace
- Propojení s externími informačními zdroji (databáze, adresářové služby)
- Řízenou publikaci informačního obsahu a jeho udržování v aktuální podobě

Portletem rozumíme web komponentu vytvořenou v programovacím jazyce Java, která není samostatně spustitelná a je po celou dobu svého životního cyklu umístěna v prostředí portletového kontejneru (*portlet container*), přijímá požadavky ze strany klienta a na jejich základě dynamicky generuje fragment WWW dokumentu. Fragmentem rozumíme část WWW dokumentu splňující jistá pravidla, jež spolu s ostatními fragmenty vytváří kompletní WWW dokument. Tento fragment vygenerovaný příslušným portletem je obvykle na úrovni portletového kontejneru (příp. portálu) sloučen podle přesně stanovených pravidel s fragmenty vygenerovanými dalšími portlety příslušnými danému WWW dokumentu. Portlety jsou v rámci portálového řešení tedy typicky využívány k vytváření prezentační vrstvy informačních systémů.

Jedním z významných návrhových vzorů, jež se již mnoho let výrazně uplatňují při návrhu a implementaci nejen informačních systémů, představuje *Model-View-Controller*

(MVC). Koncept MVC je od jeho samotných počátků svázán s paradigmatem objektově-orientovaného programování, technologie bylo poprvé využito v knihovnách tříd programovacího jazyka Smalltalk (viz. např. [5]), její výskyt je typický při tvorbě grafického uživatelského rozhraní a značnou popularitu si rovněž získala v knihovnách tříd Swing programovacího jazyka Java.

Návrhový vzor *Model-View-Controller* lze samozřejmě uplatnit i v souvislosti s vícevrstevnými distribuovanými programovými systémy s využitím konceptů Java EE architektury, kde portlet tradičně vystupuje v roli *controlleru*, komponenta *view* je typicky implementována technologií Java Server Pages (JSP – viz. [6]) a v úloze komponenty *model* nalezneme instance tříd Java Bean, příp. Enterprise Java Bean – viz. obr. 1.

Obr. 1: Model-View-Controller v prostředí portálových řešení

2. FAKULTNÍ PORTÁL JAKO ORGANICKÁ SOUČÁST UNIVERZITNÍHO PORTÁLOVÉHO ŘEŠENÍ

V době vzniku příspěvku je na pracovišti jeho autora realizován projekt nové verze veřejné i neveřejné části fakultního portálu, který:

- je plně v souladu se schválenými zásadami pro tvorbu veřejné i neveřejné části portálu univerzity,
- důsledně využívá jednotné univerzitní báze dat,
- je implementován s využitím Java EE technologií s důrazem na maximální stabilitu a škálovatelnost řešení vzhledem k vysokému počtu uživatelů,
- je provozován v distribuovaném prostředí centrálních systémů fakulty i univerzity s využitím služeb jednotného databázového prostředí univerzity,

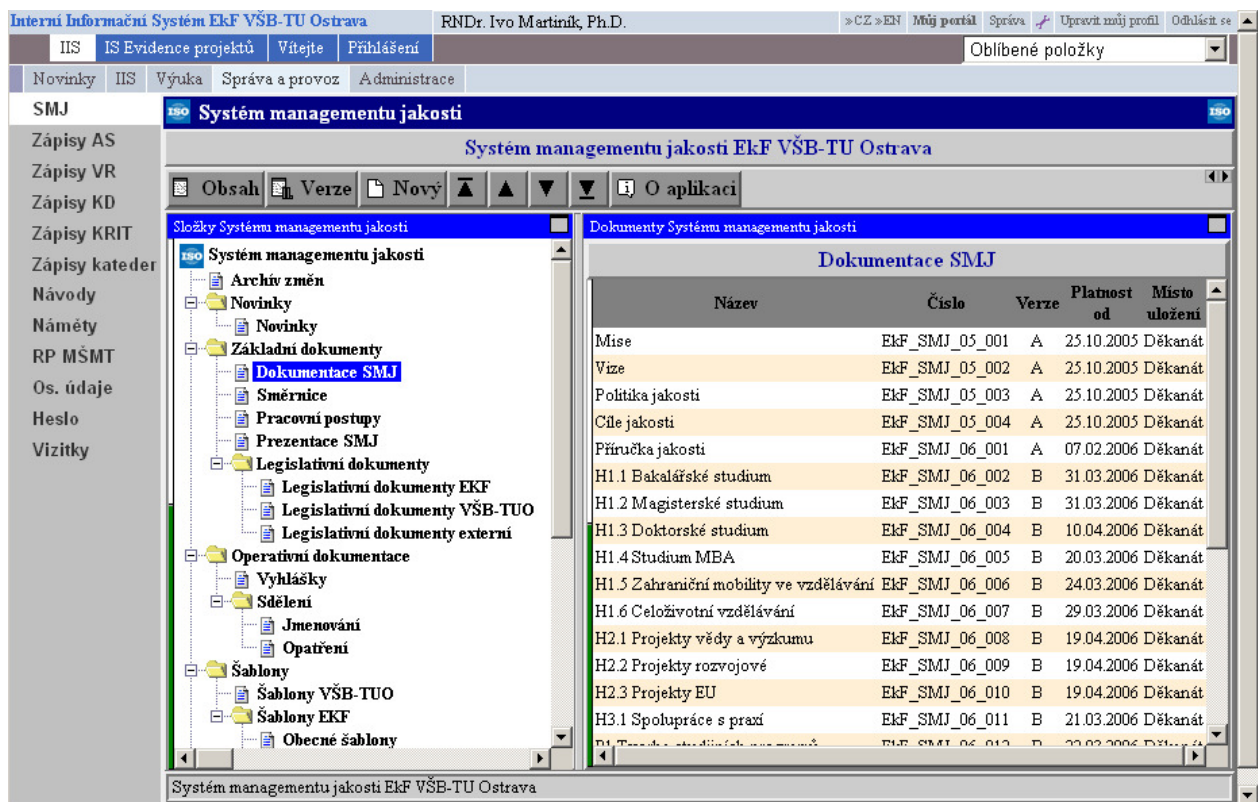
- využívá jednotného systému autentizace a autorizace portálového prostředí a přístup k jednotlivým jeho modulům na základě příslušnosti uživatele k definovaným uživatelským rolím.

Pro realizaci neveřejné části portálu byla stanoveny následující požadavky:

- Implementace bude nezávislá na hardwarové a softwarové platformě strany klienta i serveru.
- Veškeré uživatelské rozhraní bude dostupné v prostředí WWW prohlížeče bez nutnosti instalace přídatných plug-in komponent (zejména Java Virtual Machine, Flash apod.) s dosažením maximálního komfortu.
- Uživatelské rozhraní na straně tenkého klienta bude navrženo v duchu designu známého z grafického rozhraní standardních operačních systémů (Windows XP, Linux), kdy uživatelé pracují s jednotlivými moduly informačního systému podobným způsobem, jako s aplikacemi nad operačním systémem umístěnými v oknech grafického uživatelského rozhraní. (viz. obr. 2 a 3).
- Prostředí informačního systému bude integrováno s jinými systémy využívanými pedagogy a studenty fakulty.
- Provoz neveřejné části bude realizován formou virtuálního portálu v rámci jednotného univerzitního portálového prostředí. Uživatelé budou moci vstupovat do prostředí dalších provozovaných virtuálních portálů podle přidělených přístupových práv bez nutnosti opakování procesu autentizace a autorizace.
- Implementace bude respektovat specifikaci JSR-168 pro tvorbu Java portletů a bude realizována s využitím technologií Java SE (viz. [3]) a Java EE (viz. [4]).

Pro vlastní implementaci neveřejné části portálu jsou využity následující technologie:

- *Prezentační vrstva* řešení je implementována s využitím technologií XHTML, JavaScript, Document Object Model (DOM – viz. [7]) a Cascading Style Sheets (CSS – viz. [8]). Vzhledem k rozdílným implementacím těchto technologií v prostředí jednotlivých WWW prohlížečů (např. MS Internet Explorer v. 6 implementuje CSS Level 1 a DOM Level 1, Mozilla Firefox v. 1.0.7 implementuje CSS Level 2 a DOM Level 2, apod.) se autoři rozhodli pro implementaci prostředí, jež bude provozovatelná ve WWW prohlížečích verzí MS Internet Explorer v. 6 a Mozilla Firefox v. 1.0.7 a vyšších verzích (jež jsou dostupné na běžně užívaných platformách) s cílem dosažení maximálního uživatelského komfortu připomínajícího práci v grafickém prostředí operačního systému podporujícího současný běh několika úloh – viz. obr. 2. a 3.
- *Web a aplikační vrstva* implementace je realizována v prostředí portálového serveru IBM WebSphere Portal Server (viz. [9]) s podporou technologie Java EE v. 1.4 a portletů (IBM WebSphere v. 6 je certifikovaný aplikační server pro uvedené standardy – viz. [10]). Primárně jsou pak využity technologie Java servletů a Java portletů bez nutnosti nasazení standardu Java Server Pages.

Obr. 2: Prezentační vrstva neveřejné část portálu

- **Databázová vrstva** je tvořena databázovým systémem IBM DB2 (v našem případě tradičně provozovaná na platformě midrange centrálních systémů řady IBM iSeries – viz. [11]) s využitím produktu IBM DB2 Content Manager (viz. [12]), který plní roli univerzitního systému pro správu dokumentů a ostatních zdrojů multimediálního charakteru a mezi jehož základní funkcionality řadíme zejména:
  - Ukládání (*storage*) – existence rozhraní (programy, knihovny API) umožňujícího ukládání dokumentů obecně multimediálního charakteru spolu s množinou metadat popisujících obsah a charakteristiky daného dokumentu. Optimálně je požadována i možnost verzování dokumentů.
  - Podpora pracovního toku dokumentů (*workflow*) – automatická dostupnost dokumentů přesně definovaným uživatelům nebo skupinám uživatelů v jednotlivých fázích jeho životního cyklu.
  - Vyhledávání (*search*) – možnost vyhledávání v metadatech dokumentů i full-textové prohledávání obsahů uložených dokumentů.
  - Výběr (*retrieval*) – možnost přístupu k obsahu dokumentů, příp. provádění převodu dokumentů do jiných formátů.
  - Distribuce (*distribute*) – podpora práce v distribuovaném výpočetním prostředí a umožnění efektivního přístupu ke službám systému správy dokumentů v jednotlivých geografických lokalitách.

- Kontrola přístupu (*access control*) – kontrola zda příslušný uživatel systému (autentikovaný nebo neautentikovaný) má právo provádět dané akce nad úložištěm multimediálních dokumentů.
- Indexování (*index*) – možnost tvorby indexů nad metadaty i plnými texty dokumentů pro urychlení procesu vyhledávání.

3. SPECIALIZOVANÝ NÁVRHOVÝ VZOR BRICK-BOX MODEL-VIEW-CONTROLLER PRO IMPLEMENTACI PREZENTAČNÍ VRSTVY NEVEŘEJNÉ ČÁSTI FAKULTNÍHO PORTÁLU

Pro vlastní implementaci prezentační vrstvy neveřejné části portálu je využito speciálně pro tento účel vyvinutého návrhového vzoru *Brick-Box Model-View-Controller*, v němž v roli komponenty *controller* vystupuje instance Java portletu, komponenta *model* je reprezentována instancí třídy Enterprise Java Bean (příp. Java Bean) provádějící interakci s databázovým systémem a komponenta *model* není v tomto případě reprezentována tradičním způsobem instancí stránky JSP, ale objektem splňujícím specifikace standardu pro Java Beans.

	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12		
Pondělí 30.10.2006			157300 - Operační výzkum A (Cvičení) A002 9 ⁰⁰ -10 ³⁰		157328 - Databázové systémy (Cvičení) Doc. Kalužová EM4F1 A002 10 ⁴⁵ -11 ³⁰		12 ³⁰ -13 ¹⁵	13 ¹⁵ -14 ⁰⁰			14 ¹⁵ -15 ⁰⁰	15 ⁰⁰ -15 ⁴⁵	16 ⁰⁰ -16 ⁴⁵	16 ⁴⁵ -17 ³⁰	17 ⁴⁵ -18 ³⁰
Úterý 31.10.2006	157300 - Operační výzkum A (Cvičení) A002 7 ¹⁵ -8 ⁴⁵				157300 - Operační výzkum A (Cvičení) A002 10 ⁴⁵ -12 ¹⁵		157300 - Operační výzkum A (Cvičení) A002 12 ³⁰ -14 ⁰⁰		157300 - Operační výzkum A (Cvičení) A002 14 ¹⁵ -15 ⁴⁵						
Středa 1.11.2006	157300 - Operační výzkum A (Cvičení) A002 7 ¹⁵ -8 ⁴⁵		Blokování místnosti A002 9 ⁰⁰ -12 ¹⁵				155300 - Informatika A (Cvičení) A002 10 ⁴⁵ -11 ³⁰		Náhrada cvičení 151334 - Statistika B A002 12 ³⁰ -14 ⁰⁰		157300 - Operační výzkum A (Cvičení) A002 14 ¹⁵ -15 ⁴⁵				

Obr. 3: Prezentační vrstva neveřejné část portálu

Implementace kvalitní prezentační vrstvy na straně tenkého klienta je pak jedním z klíčových problémů realizace neveřejné části portálu. Jak již bylo řečeno, stanoveným cílem bylo dosažení maximálně kvalitního uživatelského interface (včetně grafických komponent typu *dialog box*, *pop-up menu*, *tree* apod., jež nejsou standardně v rámci technologie XHTML dostupné) na straně uživatele bez možnosti využití instalovaných plug-in komponent WWW

prohlížeče (zejména technologie Java Applets, Flash apod.). Autory projektu byla tedy navržena a implementována poměrně rozsáhlá knihovna objektových komponent v programovacích jazycích Java na straně aplikačního serveru a JavaScript na straně tenkého klienta k realizaci uživatelského rozhraní na straně tenkého klienta s následujícími vlastnostmi:

- Filozofie tvorby grafického uživatelského rozhraní strany tenkého klienta je obdobná filozofii tvorby grafického uživatelského rozhraní tlustého klienta (známé např. z technologií Java AWT a Java Swing). Za tím účelem byla implementována knihovna tříd Java Bean, pomocí nichž je prováděna tvorba komponent *view* strany portálového serveru.
- Při generování grafického uživatelského rozhraní je kladen maximální důraz na rychlost vytváření konkrétního fragmentu WWW stránky, který typicky obsahuje značné množství grafických uživatelských komponent. Z tohoto důvodu bylo upuštěno od nasazení technologie Java Server Pages v roli komponent *view* návrhového vzoru, u nichž např. probíhá při prvním odkazu ze strany uživatele portálu kompilace zdrojového kódu JSP stránky za účelem vytvoření instance Java servletu, což značně zpomaluje generování fragmentu výsledné WWW stránky v prostředí portálových technologií s využitím Java portletů.
- Z obdobných důvodů rovněž není využito technologie Java Server Faces (JSF – viz. [13]), i když způsob generování prezentační vrstvy portálu respektuje mnohé ze zde známých a zavedených principů (např. práce s událostmi, využití komponent Java Beans apod.).

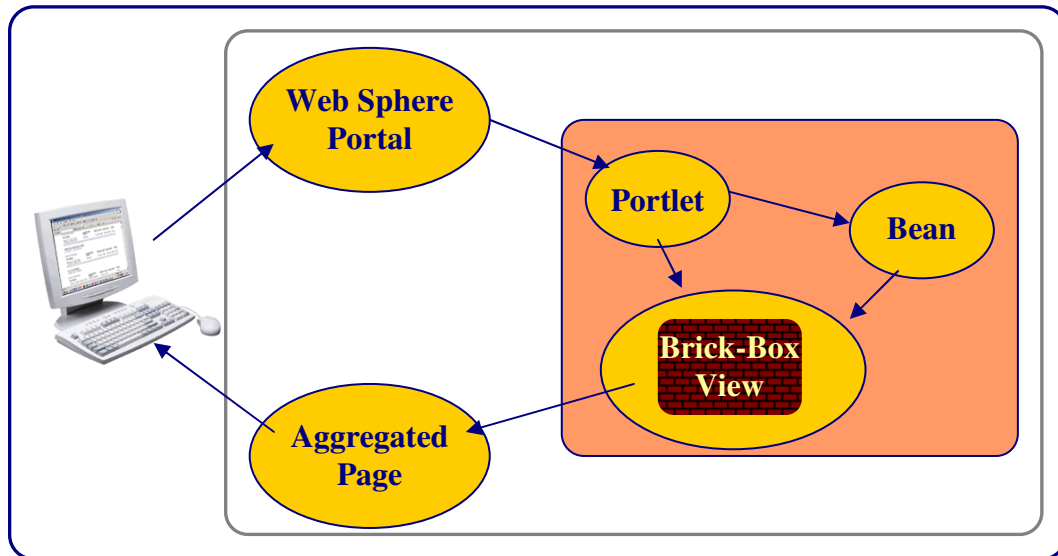
Specializovaný návrhový vzor *Brick-Box Model-View-Controller* a jeho funkcionality vyplynuly především z požadavku na rychlost generování fragmentu WWW stránky portálového prostředí. V důsledku komplikovanosti a rozsahu XHTML kódu výsledného fragmentu se ukázalo velice účelným ustavení programové cache paměti, která uchovává již vygenerované části jednotlivých fragmentů stránek s *konstantním obsahem* reprezentujících jednotlivé grafické komponenty (např. tlačítka, panely, menu apod.) příp. jejich části (záhlaví tabulek, tabulátory apod.). Tyto předem vygenerované elementy výsledného fragmentu WWW stránky s konstantním obsahem v rámci obecně dynamicky generované WWW stránky si lze představit jako cihly v budované zdi, které budou při její stavbě slepeny jistým pojivem. Tímto pojivem jsou *dynamicky generované části* fragmentu WWW stránky (např. obsah tabulek, rolovacích menu apod.), jejichž obsah produkován komponentou *model* návrhového vzoru musí být přesně uzpůsoben již vygenerovaným konstantním částem fragmentu stránky (viz. obr. 4).

Praktická realizace fakultního portálového řešení s využitím návrhového vzoru *Brick-Box Model-View-Controller* prokázala jeho funkčnost při významné podpoře rychlosti generování fragmentů WWW stránek obsahující velice komplexní uživatelské rozhraní.

4. ZÁVĚR

Závěrem příspěvku lze tedy konstatovat vysokou aktuálnost více než 20 let starého návrhového vzoru *Model-View-Controller* při návrhu a implementaci portálových řešení s vícevrstvou architekturou. Zásadním cílem dalších generací návrhových vzorů pro tvorbu prezentační vrstvy portálových řešení by pak mělo být sjednocení filozofií a technologií při

vytváření uživatelského rozhraní pro prostředí tenkého a tlustého klienta, tj. zejména vybudování univerzální knihovny tříd, při jejichž použití by bylo možné uživatelské rozhraní grafické aplikace určené pro stranu tlustého klienta bez větších a podstatnějších změn přenést i do prostředí portálových aplikací a tenkého klienta.

Obr. 4: Návrhový vzor Brick-Box Model-View-Controller

LITERATURA

1. ABDELNUR A., HEPPER S.: Java Portlet Specification – Version 1.0 (JSR 168), Sun Microsystems, 2003
2. LINWOOD J., MINTER D: Building Portals with the Java Portlet API, Apress, 2004, ISBN 1-59059-284-0
3. <http://java.sun.com/javase/>
4. <http://java.sun.com/javaee/>
5. BURBECK S.: Applications Programming in Smalltalk-80: How To Use Model-View-Controller, 1992, ParcPlace, <http://st-www.cs.uiuc.edu/users/smarch/st-docs/mvc.html>
6. HALL M.: More Servlets and Java Server Pages, Sun Microsystems Press, 2002, ISBN 0-13-067614-4
7. <http://www.w3.org/DOM/>
8. <http://www.w3.org/Style/CSS/>
9. <http://www-306.ibm.com/software/webservers/appserv/was/>
10. <http://java.sun.com/javaee/overview/compatibility.jsp>
11. <http://www-03.ibm.com/systems/i/>
12. <http://www-306.ibm.com/software/data/cm/cmgr/mp/edition-enterprise.html>
13. <http://java.sun.com/javaee/jaserverfaces/>